

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 7 - Number: 24 p. 1-10, Summer 2023

1924 Musâhabât-ı Ahlâkiye Programının Değerler ve Eğitimi Açısından İncelenmesi*

Investigation of 1924 Musâhabât-ı Ahlâkiye Programme in terms of Values and Education

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1282316>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
13.04.2023

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
29.06.2023

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.06.2023

Asya Studies

Prof. Dr. Cihat Yaşaroğlu
İnönü Üniversitesi, Eğitim
Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü
cihat.yasaroglu@inonu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9574-1789

Semih Sürmeli
Millî Eğitim Bakanlığı
semih44@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2012-1817

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu makale için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu makale, İntihal.net tarafından taranmıştır. Bu makale, Creative Commons lisansı altındadır. Bu makale için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Öz

1924’te ilkokulun ilk üç senesinde okutulmakta olan Musâhabât-ı Ahlâkiye dersinin temel amaçları, olumlu kişilik özellikleri kazandırmak ve her düzeydeki okullarda yeniden inşa edilmiş bir eğitim sistemi aracılığıyla Cumhuriyet’in yeni nesillerine toplumsal ve siyasal düzenin, fikir dünyasını ve inançlarını benimsetmektir. Bu araştırma, 1924 İlk Mekteplerin Müfredat Programı’nda yer alan Musâhabât-ı Ahlâkiye dersinin değerlere göre incelenmesini amaçlamaktadır. Bu araştırma, nitel araştırma yönteminin veri toplama tekniklerinden olan doküman analizi tekniği ile yürütülmüştür. 1924 İlk Mekteplerin Müfredat Programı, incelenen dokümanı oluşturmaktadır. Doküman analizinde öğretim programının orijinaline Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığından ulaşılarak fotoğraflanarak alınmıştır. Veriler betimsel olarak analiz edilmiştir. Bulgulara göre bu ders/program, değerler eğitimi açısından zengin bir içeriğe sahiptir. Dersin/programın amaçlarında değerler eğitimi ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Programda değer ifade eden kavramlar yer almakta, değerler eğitimi için öğretmen rolleri belirtilmekte ve değerlerin daha iyi kazandırılması için öneriler sunulmaktadır. Değer kavramı ile yakından ilişkili olarak ahlak kelimesinin çokça kullanıldığı görülmektedir. Değerler eğitiminin öğrencilerle samimi bir ortamda ve erdem temelinde işlenmesi tavsiye edilmektedir. Okul ve sınıf ortamları da değerlerin işlenebileceği şekilde tanzim edilmelidir. Yine değerler eğitiminin ilk sınıflardan başlanarak ileriki sınıflarda kapsamı genişletilmelidir. Değerler eğitimi, tartışmalara katılım, problem çözme yöntemleri kullanılarak öğrencilerin özgürce, kişisel gelişimlerine fırsat verecek şekilde işlenmelidir. Öğretmenler dersin samimi bir ortamda, çocukların karşılaşılabilecekleri örnek olaylar üzerinden işlenmesine dikkat etmelidir.

Anahtar Kelimeler: Değerler eğitimi, Ahlak, Öğretim Programı, Karakter

Abstract

The main objectives of the Musahabat-ı Ahlakiye course, which was taught in the first three years of primary school in 1924, were to impart positive personality traits and to make the new generations of the Republic adopt the ideas and beliefs of the social and political order through a reconstructed education system in schools at all levels. This research aims to examine the Musahabat-ı Ahlakiye course in the 1924 Primary School Curriculum Programme according to values. In the research, document analysis was used in qualitative research methods. 1924 Curriculum Programme of Primary Schools constitutes the document analysed. In document analysis, the original of the curriculum was accessed from the Presidency of the Board of Education and Instruction and photographed. The data were analysed descriptively. According to the findings, both the objectives of this course/programme, which has a rich content in terms of values education, include explanations about values education, concepts expressing values are mentioned, teacher roles for values education and suggestions for better acquisition of values are presented. It is seen that the word morality, which is closely related to the concept of value, is used a lot. In the processing of values education, it is recommended to be processed in a sincere environment with students and on the basis of virtue. School and classroom environments should be organised in a way that values can be taught. Again, values education should start from the first grades and its scope should be expanded in later grades. Values education should be taught freely by using participation in discussions and problem solving methods in a way that will allow students to develop freely and personally. Teachers should also make sure that the lessons are taught in a friendly environment and through case studies that children may encounter.

Keywords: Values education, Morality, Curriculum, Character

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Yaşaroğlu, C. & Sürmeli, S. (2023). 1924 Musâhabât-ı Ahlâkiye Programının Değerler ve Eğitimi Açısından İncelenmesi. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 7(24), 1-10.

GİRİŞ

Temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek, eğitim sistemlerinin asli görevidir. Eğitim sistemi değerleri kazandırma amacı çerçevesindeki işlevini, öğretim programlarını da kapsayan eğitim programıyla yerine getirir (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018). Bu boyutuyla öğretim programları, değerler eğitiminde önem kazanmaktadır. 2018 öğretim programlarında değerler, tüm öğretim programlarının perspektifini oluşturmaktadır. Cumhuriyet'in ilk dönemlerine gidildiğinde 1924 İlk Mekteplerin Müfredat Programında Musâhabât-ı Ahlâkiye dersinin değerlerle yakından ilişkilendirilebileceği görülmektedir (Maarif Vekaleti, 1924).

8 Eylül 1924 tarihinde yayınlanan Maarif Genelgesinde yer alan “çocuklarımız kalplerinde ve ruhlarında, cumhuriyet için fedakâr olmak mefkûresini taşımalıdır.” ifadesi (Akyüz, 2020) yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinde nasıl bir nesil yetiştirilmek istendiği de belirtilmektedir. Cumhuriyetin kuruluşunda etkili olan kadrolar, çocuklar için uygulamak istedikleri eğitim sistemini öncelikli bir hedef haline getirmiş ve ulusal bir kimlik oluşturma ekseninde konuyu ele almışlardır (Bozkurt ve Geylani, 2021). Bu amaca hizmet edecek derslerden biri de Musâhabât-ı Ahlâkiye dersi. Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkatı'nda "Malûmât-ı Vatanîye ve Ahlâkiye" şeklinde yer verilen ahlak dersi, 1913 ve 1914 müfredat programlarında "Musâhabât-ı Ahlâkiye" şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Aynı adı taşıyan ders kitapları çeşitli farklılıklar taşımış olsa da kitapların muhteva itibâriyle birbirinden çok farklı olmadıkları, bu kitapların vatandaşlık konularına ağırlık verdiği görülmüştür (Pehlivan Ağırakça, 2013).

Musâhabât-ı Ahlâkiye dersi kız ve erkek ilk mekteplerinin birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarında okutulmuştur. Dördüncü ve beşinci sınıflarda ise Malûmât-ı Vatanîye dersi okutulmuştur (Maarif Vekaleti, 1924). Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkatı'nda “Malûmât-ı Medeniye ve Ahlâkiye” şeklinde yer verilen ahlak dersi, 1913 ve 1914 müfredat programlarında “Musâhabât-ı Ahlâkiye” şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Pehlivan Ağırakça, 2013). Bu ders cumhuriyetin ilk yıllarında birinci, ikinci, üçüncü sınıflarda Musâhabât-ı Ahlâkiye olarak verilmiştir. Bu program kapsamında devreler ortadan kaldırılmış ve ilkokullarda zorunlu olan altı yıllık öğretim süresi beş yıla düşürülerek dersler işlenmeye başlanmıştır. Ayrıca bu program kız ve erkek öğrenciler için ayrı ayrı düzenlenmiştir (Cicioğlu, 1985).

1924 İlk Mekteplerin Müfredat Programı'nda Musâhabât-ı Ahlâkiye ve Malûmât-ı Vatanîye dersi 29-32. sayfalar arasında geçmektedir. Programa göre Musâhabât-ı Ahlâkiye, ilk üç sınıfta haftada birer saat, Malumat-ı Vatanîye ise 4 ve 5. sınıflarda haftada birer saat okutulmaktadır. Program dersin amacının açıklandığı paragrafla başlar, ardından bu ders kapsamında hangi değerlerin ve bu değerlerin nasıl ele alınacağını belirten açıklamalar ile devam eder (Maarif Vekaleti, 1924). 1926 yılında geliştirilen İlk Mekteplerin Müfredat Programı'nda bu dersin kaldırıldığı, ders içeriklerinin Hayat Bilgisi adı altında yeni bir derse aktarıldığı görülmektedir (*İlk Mekteplerin Müfredat Programı*, 1926; Yaşaroğlu, 2018).

Alanyazında Musâhabât-ı Ahlâkiye ders kitaplarının incelendiği (Alabaş, 2018; Becerikli ve Yıldırım, 2020; Demirkaya, 2014; Demirkaya, Selimoğlu ve Güzel, 2021) Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki dersler bağlamında Musâhabât-ı Ahlâkiye dersinin kimlik inşasındaki rolü (Ozan ve Kuş, 2021), Tek Parti Dönemi derslerinde vatandaşlık eğitimi bağlamında (Altındağ, 2013) ve öğretim programının doğrudan incelendiği (Aslan, 2011) çalışmalar yer almaktadır. Yapılan araştırmalar incelendiğinde, Musâhabât-ı Ahlâkiye programının doğrudan değerler eğitimi bakımından incelendiği esere rastlanılmamıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki ilk müfredat programının içinde yer alan Musâhabât-ı Ahlâkiye dersinin değerler bağlamında değerlendirildiği çalışmanın henüz yapılmamış olması, bu çalışmanın literatüre bir katkısı olarak değerlendirilebilir. Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk programında yer alan Musâhabât-ı Ahlâkiye dersinin değerler açısından incelenmesini amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşabilmek adına aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1924 Musâhabât-ı Ahlâkiye ve Malûmât-ı Vatanîye programında;

1. Hangi değerler yer almaktadır?
2. Değerler eğitimi ile hangi kavramlar ilişkilendirilebilir?
3. Değerler eğitiminin amaçları nasıl ifade edilmektedir?
4. Değerlerin işlenişi nasıl ele alınmaktadır?
5. Değerler eğitiminde öğretmenlere ne tür sorumluluklar düşmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nitel araştırma yönteminin veri toplama tekniklerinden olan doküman analizi tekniği ile yürütülmüştür. Dokümanlar basılı, dijital malzemeler ve kalıntılar olabileceği gibi kişiler, resmi ya da özel kurumlar tarafından yazılmış, hazırlanmış belge veya belge niteliği taşıyan kalıntıların incelenmesini içerir. Basılı ve görsel materyaller; yorum ve yanlılık içerebileceği için doküman analizi yaparken araştırmacının titiz bir çalışma yapması araştırmanın hem kalitesini hem de güvenilirliğini artıracaktır. Doküman analizinin tanımı ve kapsamı zaman içinde değişmiş ve gelişmiştir. Doküman analizi araştırma konusu olan olgu ya da olaylar hakkında veri içeren yazılı materyallerin incelenmesidir (Ekiz, 2009; Karagöz, 2021; Seyidoğlu, 2003; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çalışmada da resmi bir kurum olan Maarif Vekaleti tarafından 1924'te yayınlanan İlk Mekteplerin Müfredat Programı incelendiği için doküman analizi kullanılmıştır (Maarif Vekaleti, 1924).

Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Bu araştırmanın veri toplama araçları ve verileri toplama süreçleri, doküman analizinin aşamaları ile ilişkilendirilerek sunulmuştur. Bu araştırmanın verileri 1924 İlk Mekteplerin Müfredat Programı'ndan (Maarif Vekaleti, 1924) elde edilmiştir.

Doküman analizinde aşamalar yer almaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). İlk olarak dokümana ulaşma aşaması gelir. Musâhabât-ı Ahlâkiye programının geçtiği 1924 programına birinci araştırmacı tarafından ulaşılmıştır. İkinci aşamada ise dokümanın orijinalliğini test etmek gerekmektedir. Analizin yapıldığı 1924 İlk Mekteplerin Müfredat Programı, ilk yazar tarafından Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığından bizzat, fotoğraflanarak kurumun izni ile alınmıştır. Dolayısıyla orijinal nüshadır. Üçüncü aşamada dokümanları anlama gelmektedir. Bu aşamada birden fazla nüsha varsa ulaşılan nüshaların karşılaştırmalı ele alınması amaçlanmaktadır. Bu çalışmada ise ilgili öğretim programında doğrudan ulaşıldığı için dokümanın ayrıca bir karşılaştırılması yapılmamıştır. Son aşamada ise verilerin analizi gelmektedir. Verilerin analizi ise araştırmanın amacına göre elde edilen dokümanın incelenmesini kapsamaktadır. Veri analizi basamağı ayrıca verilmiştir. Beşinci ve son basamakta verileri kullanma yer almaktadır. Şayet gizli veya kişisel bilgiler varsa kullanım için gerekli izinlerin alınmasını içermektedir.

Verilerin Analizi

Araştırmacılar, nitel veri analizinde üç yol önermektedir. Bunlardan ilki, bir araştırma için elde edilen verilerin mümkün olduğunca orijinal şekline sadık kalınarak ve gerektiğinde doğrudan katılımcıların ifadelerine müracaat ederek 'betimsel' bir yaklaşımla verileri sunmaktır (Akgül, 2014). Betimsel analiz içerik analizine göre daha yüzeysel ve daha çok kavramsal yapının önceden açıkça belirlendiği çalışmalarda kullanılır. Betimsel analizde, görüşülen veya gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı şekilde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Elde edilen veriler önceden belirlenmiş temalara göre özetlenir ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çalışmada dokümanların analizinde betimsel analiz kullanılmıştır. Öğretim programının orijinal şekline sadık kalınarak doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

Etik Kurul Beyanı

Yürütülen bu araştırma doküman incelemesine dayalı olduğu için etik kurul onayı gerektirmemektedir.

BULGULAR

Bu başlık altında programın incelenmesi sonucunda elde edilen bulgular paylaşılmıştır. Buna göre programın amacında değerler ve eğitimi, programda değerleri ifade edecek şekilde kullanılan kelime ve kavramlar, değerler eğitiminin nasıl yürütülmesi gerektiğine yönelik öneriler ile değerler eğitiminde öğretmenin rollerine ilişkin bulgular sunulmuştur.

Programda Değerleri Tanımlayan İfadeler

Programda değerler ile ilişkili kavramlar bu kategori altında verilmiştir.

Programda değer **ahlaki** ve **toplumsal yetenek** olarak ifade edilmektedir:

“...en yüksek ahlakî ve ictimai kabiliyetlerin inkişaf ve takvasına hizmet eder (Maarif Vekaleti, 1924: 30)”

Değerleri karşılayacak şekilde *ahlaki* ve *toplumsal* i'tiyad kelimesi kullanılmıştır. İ'tiyad, adet edinme, alışma ve alışkanlık anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 2006):

“Bu devrede çocukların mücerret ahlak kaidelerini öğretmekten ziyade kendilerine ahlakî ve ictimai i'tiyadlar kazandırmak lazımdır (Maarif Vekaleti, 1924: 30).”

Yüksek insani his ve fazilet, değer ile ilişkili olarak sunulmaktadır:

“..Çocukların fikirlerini ve kalplerini **yüksek insani hislere** karşı açtığı gibi onları **faziletli** olmaya da sevk eder. (Maarif Vekaleti, 1924: 29).”

Değeri ifade edecek şekilde **ahlak kuralları** ifadesi kullanılmıştır:

“...Bu devrede çocukların mücerret ahlak kaidelerini öğretmekten ziyade.... (Maarif Vekaleti, 1924: 30).”

Değerler, **inzibat sistemi** ile ilişkilendirilmiştir. İnzibat, sözlük anlamı olarak düzen anlamına gelmektedir (Kanar, t.y.):

“Daha ilk sınıftan itibaren başlayan bu hür **inzibat sistemi** yukarı sınıflarda daha ziyade tevsî edilecek... (Maarif Vekaleti, 1924: 30).”

Programda Vurgulanan Değerler

Programda yer verilen değerler şunlardır: **Temizlik, düzenlilik, nezaket, doğruluk, yardımlaşma ve dayanışma, güzel ve iyi şeylere karşı sevgi, görev sorumluluğu, faaliyet, bireysel ve toplumsal sorumluluk** (şahsi ve müşterek mesuliyet). Bu değerler programda şu şekilde geçmektedir:

“...mektebin maddi ve manevi hayatı, çocuklarda temizlik, intizam, nezaket, doğruluk, teavün ve tesânüd, güzel ve iyi şeylere karşı muhabbet, vazifeşinaslık, gibi i'tiyadları te'sis edebileceği bir tarzda tertib ve tanzim edebilirler (Maarif Vekaleti, 1924: 30).”

“...çocuklarda intizam ve faaliyet, teavün ve tesânüd, şahsi ve müşterek mesuliyet hisleri gibi en yüksek ahlakî ve ictimai kabiliyetlerin.... (Maarif Vekaleti, 1924: 30).”

Dersin Amacına Göre Değerler ve Eğitimi

Müfredatta bu dersin amacı “...gençlere Türkiye Cumhuriyeti'nin bir vatandaşı olmak sıfatıyla malik oldukları hak ve vazifeleri tanıtmak, bütün hareketlerinde hâkim olması lazım gelen ahlak esaslarını telkin etmek, velhasıl millî ve insani vazifelerini takdir ve ifa edebilecek bir hâle getirmektir. (Maarif Vekaleti, 1924: 29)” şeklinde ifade edilmektedir. Burada öğrencilerin iyi insan ve iyi vatandaş olarak eğitilmelerine vurgu yapılmaktadır.

Programın genelinde değerler eğitimi açısından öğrenciler açısından kazandırılacak özellikler de sıralanmaktadır. Bu özellikler de değerler eğitiminin amaçları arasında sayılabilir. Programa göre değerlere uygun eğitim alan öğrenci; fikir ve düşünce özgürlüğüne sahip, görevlerini yerine getirebilecek, haklarını koruyabilecek, sosyal sorumluluk bilincinde, toplulukçu değerlerden yana, yasalara bilinçli bir şekilde uyacak, cumhuriyetin en iyi idare şekli olduğu bilincinde, Türk Cumhuriyeti vatandaşı yetişmelidir. Programda bahsedilen amaçlar şu şekilde geçmektedir:

“Çocuklar bu suretle fikir ve düşüncelerini serbest söylemek, haklarını müdafaa' ve vazifelerini ifa' etmek, ictimai mesuliyetlerden hisselerine düşen kısmını almak, umumi işlere karşı alakadar olmak, şahsi menfaatlerini cemaatin müşterek menfaatlerine karşı feda eylemek, kanunlarla nizamlara müdrik bir surette itaat etmek itiyatlarını kazanır ve Türk Cumhuriyeti'nin hür, faal, müteşebbis, vazifeşinas ve salahiyyetar vatandaşları olarak yetişir. Mekteplerimizde bu suretle yetişen gençler, bizzat kendi tecrübeleriyle en muvafık en mükemmel tarz-ı idarenin cumhuriyet idaresi olduğunu fiilen öğrenmiş ve icabında onu müdafaa ve himaye için hiçbir fedakarlıktan çekinmeyecek bir hâle gelmiş olurlar (Maarif Vekaleti, 1924: 31).”

Dersin amacına baktığımızda, öğrencilerin yeni kurulan cumhuriyetin bir vatandaşı olarak hem millî hem de insanî görevlerini yerine getirebilecek şekilde bir yurttaş olarak yetiştirilmeleri amacının temel alındığı görülmektedir. Bu bağlamda dersin amacı; gençlerin sahip oldukları haklar ve görevlerin tanıtılması, ahlak kurallarının tüm davranışlarında sergilenecek şekilde telkin edilmesi yani öğretilmesini kapsamaktadır. Amaç incelendiğinde, değerler eğitiminin temel gayelerinden olacak şekilde iyi bir vatandaş ve ahlaklı bir birey yetiştirmenin hedeflendiği görülmektedir. Ayrıca millî ve insani vazifelerin takdir ve ifa edilmesi şeklindeki ifadeyi de aynı zamanda öğrencinin sorumluluk değerine vurgu yapan bir ibaredir.

Dersin İşlenişinde Değerler Eğitimi

Bu dersin işlenişinin belirtildiği kısımlar, aynı zamanda değerlerin nasıl kazandırılacağını da belirtilmektedir. Değerler kazandırılırken aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir:

Değerler, samimi sohbetler şeklinde bir metot izlenerek kazandırılmalıdır:

“Birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda Musâhabât-ı Ahlâkiye dersleri ahlaki esasları çocukların vicdanında canlı bir surette yaşatacak samimi musahabeler şeklinde verilecektir. (Maarif Vekaleti, 1924: 29).”

Burada değerler öğrencilere kazandırılırken, çocukların vicdanlarında ahlaki esasların gerçek hayata da yansımaları hissetmelerini sağlayacak samimi, içten sohbetler/konuşmalar şeklinde verilmesinin önemi ifade edilmektedir.

Değerler eğitimi, önemli şahsiyetlerin biyografilerinden cazip hikâyelerle işlenmelidir. Biyografilerde özellikle çocuk kahramanlara da dikkat çekilmektedir:

“Muallim, bu musahabeler esnasında yüksek ahlak ve fazilet numunelerini gösterecek, büyük millî kahramanların menkibelerini, büyük alim, muhteri, kaşiflerin, bilhassa çocuk kahramanlarının hayat ve faaliyet ve sergüzeştlerini cazip hikâyeler şeklinde anlatacaktır. (Maarif Vekaleti, 1924: 29).”

“İnsaniyete şeref veren büyük adamların ve kahramanların canlı sergüzeştleri, kuru ve cansız ahlak kaidelerinin temin edemeyeceği tesiri hasıl eder. (Maarif Vekaleti, 1924: 29).”

Öğretmenin değerler eğitimindeki sohbetlerin daha etkili olabilmesi için, erdemli, büyük kahramanlıkları olan millî kahramanların, bilim adamlarının, kâşiflerin vb. tarihe mâl olmuş kişilerin, hayat ve çalışmalarında yaşadıkları anekdotları ve biyografilerini çocukları cezbedecek hikâyelere dönüştürülüp paylaşılması değerler eğitiminde dersin işleniş açısından önemli görülmektedir.

Değerler eğitimi erdem ve samimiyet temelinde sürdürülmelidir:

“Çocukların, mektep hayatında birkaç sene böyle bir **fazilet ve samimiyet** havası içinde ruhen ve fikren yaşamaları, onların **ahlakı** ve manayı mukadderatı üzerinde çok müessir olur. (Maarif Vekaleti, 1924: 29).”

Çocukların okul hayatlarında birkaç yıl boyunca değerler eğitiminde erdem ve samimiyet temelinde ve değerleri hem ruhen hem de fikir bazında yaşamalarının öğrencilerin değerleri kazanmalarını açısından çok etkili olduğu ifade edilmektedir.

Değerlerin öğrencilere kazandırılması için okul ve sınıf ortamı uygun biçimde düzenlenmelidir:

“Bunun için mektebin maddi ve manevi hayatı, çocuklarda temizlik, intizam, nezaket, doğruluk, teâvün ve tesânüd, güzel ve iyi şeylere karşı muhabbet, vazifeşinaslık, gibi i'tiyadları te'sis edebileceği bir tarzda tertib ve tanzim edebilirler. (Maarif Vekaleti, 1924: 30).”

Programa göre, okulun maddi ve manevi ortamı değerleri yapılandıracak, öğrencilere kazandıracak biçimde düzenlenmelidir. Burada sınıfın maddi hayatı ile okulun fiziksel özellikleri, manevi hayatı ile de okulun sosyal ortamı veya okul ikliminin kastedildiği söylenebilir.

Üst sınıflara doğru gidildikçe değerler eğitiminin kapsamı genişletilmelidir:

“Daha ilk sınıftan itibaren başlayan bu hür inzibat sistemi yukarı sınıflarda daha ziyade tevsi' edilecek (Maarif Vekaleti, 1924: 30).”

Okulun ilk yıllarından başlayan değerler eğitimi, sınıflar ilerledikçe değerler eğitiminin genişletilmesini önermekte, çocukların okulun sistemine ve değer sorumluluğuna bizzat katılımının önemini ifade etmektedir.

Değerler eğitimi, tartışmalara katılım, problem çözüme, özgürce, kişisel gelişimlerine fırsat verecek şekilde işlenmelidir:

“Çocukları mektebin maddi ve manevi hayatıyla alakadar olan bütün meselelerin münakaşasına ve halline iştirak ettirmek, kendilerine idrak ve kabiliyetleri nispetinde vazifeler tevdi' etmek, hürriyetlerini isti'mal, şahsiyetlerini inkişaf ettirecek fırsat ve imkanlar hazırlamak lazımdır (Maarif Vekaleti, 1924: 31).”

Değerler eğitiminde okuldaki öğrenciler için çeşitli imkânlar sunulmalıdır. Yani öğrenciler okul ile ilgili her türlü sorunun tartışılması ve çözüme kavuşturulmasına katılım sağlayabilmelidir. Öğrencilere yapabilecekleri ölçüde sorumluluklar verilmelidir. Ayrıca özgürlüklerini kullanabilmeli, kişilik gelişimlerine olumlu katkı sağlayacak fırsatlar sunulmalıdır.

Değerler soyut olarak işlenmemeli, hayatta karşılaşılabilecekleri ahlaki ve toplumsal kurallar şeklinde öğretilmelidir.

“Bu devrede çocukların mücerret ahlak kaidelerini öğretmekten ziyade kendilerine ahlakı ve ictimaî i'tiyadlar kazandırmak lazımdır (Maarif Vekaleti, 1924: 30).”

Öğrencilere ahlak kurallarını ezberletmekten ziyade onlara betimlemeler yapılmalıdır. Bu durum öğrencilerin zihinlerinde değerlerin ya da ahlaki kuralların canlanmasını sağlayacak ve öğrencilerin bu davranışları günlük hayatlarında uygulamalarına imkân sağlayacaktır.

Okuldaki değerler eğitimi, öğrencilere yaşamları boyunca kullanabilecekleri standartları kazandırmalıdır.

“Bu gençler hayata atıldıktan sonra mektepte tesadüf etmedikleri yahut çocukluk devresinde kendileri için mevzubahis olmayan muhtelif ve mütenevvi hadiseleri, meseleler ve vaziyetler karşısında kaldıkları zaman faaliyetlerine muayyen bir istikamet verebilmeleri lazımdır (Maarif Vekaleti, 1924: 31-32).”

Burada da belirtildiği gibi, öğrencinin okuldan ayrıldıktan sonra belki bir daha değerler ile ilgili bir eğitim alamayabileceği varsayımından hareketle, gerçek yaşamda doğru veya yanlış arasında kararsız kaldıkları durumlarda doğrudan yana karar verebilecekleri bir sistemin oluşturulması gerektiği ifade edilmektedir.

Bu Dersin İşlenişinde Öğretmen Roller

Değerlerin öğrencilere daha etkili bir şekilde kazandırılması için programın uygulanmasında öğretmenin dikkat etmesi gereken hususlar şu şekilde belirtilmiştir:

Öğretmen, öğrencilerin dikkatlerini; öğrencilerin günlük yaşamlarından alınan güncel olaylar veya örnek olaylar üzerinden, iyi ve kötü olaylara çekecek ve bu tür denk gelen olaylardan istifade etmelidir:

“Muallimi talebeye yaklaştırmaya, sevdirmeye ve çocuklarda ahlaki hislerin inkişafına hizmet iden musahabe ve hasbihal saatlerinde muallim, talebenin mektep dahil ve haricindeki faaliyetlerini mevzubahis edecek ve iyi ve fena hareketler üzerine çocukların nazarı dikkatini celbedecektir. Günün şayanı dikkat hadisesi, pek canlı bir musahabe ve münakaşa mevzuu teşkil edebilir. Muallim, bu gibi tesadüflerden daima istifade etmelidir (Maarif Vekaleti, 1924: 30).”

Değerler eğitiminde öğrencilerin seviyelerine uygun görev ve etkinliklerle bireysel ve sosyal sorumluluklarını geliştirme ve güçlendirmelerine imkan verilmeli, öğrencilerle iş birliği içinde, erdem ve samimiyet temelinde bir yol izlenmelidir:

“Çocukların daha ilk senesinden itibaren mektebin umumi hayatına iştirak ittirilmesi, yaşlarının, idraklerinin derecesine göre kendilerine küçük vazifeler tevdi’ olunması, koleksiyonların, sınıf müzesinin, kütüphanenin, mektep bahçesinin müştereken vücuda getirilmesi, bazı işlerin müştereken yapılması, bazı eşyanın müştereken imâl edilmesi gibi tedbirler, çocuklarda intizam, ve faaliyet, teaviün ve tesanüd, şahsi ve müşterek mesuliyet hisleri gibi en yüksek ahlakî ve ictimai kabiliyetlerin inkişaf ve takvasına hizmet eder (Maarif Vekaleti, 1924: 30).”

Öğretmen bu dersi öğrencilerle sohbet ve söyleşi havası içinde işler öğrencilere konuşma hakkını sağlar. Sohbetlerinde iyi ve güzel olanı destekler. Öğrencilerin içinde var olan değerlerini keşfedebilmeleri için onlara günlük hayattan örnekler verir. Aynı şekilde günlük hayatta karşılaşılan sorun ve kötü davranışların sınıf ortamında tartışılmasını sağlar.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Musâhabât-ı Ahlâkiye ve Malumât-ı Vatanîye dersi programının değerler eğitimi açısından incelendiği bu çalışmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Programda değerler ahlaki ve toplumsal yetenek, i'tiyad, yüksek insanî his, fazilet, ahlak kuralları ve son olarak da inzibat sistemi şeklinde ifade edilmektedir. Programda değer ifadelerinin günümüz değerler eğitimine temel teşkil eden resmî kaynaklarla örtüştüğü söylenebilir. Zira İlk Ders Genelgesinde değerlerin millî, manevî, sosyal, ahlaki ve kültürel yönlerine dikkat çekilmektedir (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2010). Literatürde değerler farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Halstead (2005) değeri kişisel veya sosyal tercihler olarak tanımlarken Amerikan Psikoloji Derneği Sözlüğü ise değeri “bir birey veya toplum tarafından neyin iyi, arzu edilir veya önemli olduğuna dair bir kılavuz olarak kabul edilen ahlaki, sosyal veya estetik ilke” (APA Dictionary of Psychology, 2022) olarak tanımlamaktadır. Hofstede (1984) ise değeri, belirli durumları diğerlerine tercih etme konusunda geniş bir eğilim olarak ifade etmektedir. Dolayısıyla eğilim kelimesi, i'tiyad ile benzer anlama gelmektedir. Ahlak kelimesi değerler ile doğrudan ilişkili bir kavram olarak değerlendirilebilir. Değerleri ahlaki olan ve olmayan şeklinde ikiye ayran Lickona (1991), karakterin ahlaki olan değerleri kapsadığını ifade

etmektedir. 1924 programında değerlerle ilişkili olarak kullanılan kelimelerin kapsam olarak günümüzde de değerleri tanımlamak için kullanılan kavramlarla örtüştüğü görülmektedir.

Programda temizlik, düzenlilik, nezaket, doğruluk, yardımlaşma ve dayanışma, güzel ve iyi şeylere karşı sevgi, görev sorumluluğu, faaliyet, bireysel ve toplumsal sorumluluk değerlerine yer verilmiştir. Programa göre okulda çeşitli etkinlikler aracılığı ile değerler eğitimi faaliyetleri gerçekleştirilebilir. Bu noktada okul, hayat ile bağlantı kurulması münasebetiyle öğrencilere idrak seviyelerine uygun sorumluluk yüklenmesine aracılık edebilir, sınıfça düzenlenecek sınıf içi ve sınıf dışı etkinliklerin iş birliği hâlinde yapılmasına olanak sağlayabilir. Okulda öğrencilere, karşılaşabilecekleri engelleri aşabilmek için fikir üretme ve fiziki yeterliliklerine uygun olarak bazı nesnelere ortaklaşa üretme imkânı verecek eğitim faaliyetleri düzenlenebilir. Böylelikle öğrencilerin gerçek hayatta karşılaşabileceği bireysel ve ortak sorunları ortadan kaldırmaya yönelik gereken eğitimi destekleyecek etkinlikler yapılmış olur. Öğrencilere düzen, faaliyet, yardımseverlik, bir işi başarmanın verdiği ortak ve bireysel haz kazandıracak şekilde ahlak kuralları kazandırılabilir. Bu ahlak kuralları, öğrencilerin sosyal hayatlarını düzenleme, öğrencileri yüksek ahlaki değerlerle donatma ve içlerinde var olan yüksek insani değerleri keşfetme ve yükseltmeye yönelik değerlere hizmet etmektedir. Bu çabalar neticesinde okulun, öğrencilerin sadece okul hayatını düzenlemekle kalmayıp aynı zamanda öğrencilere bu değerleri kazandırarak onları topluma faydalı bireyler olarak yetiştirmeyi öncelendiği söylenebilir.

Günümüzde uygulamada olan 2018 öğretim programlarında on kök değer yer almaktadır. 1924 programında yer alan yardımlaşma ve dayanışma değerleri 2018 programlarındaki yardımseverlik ile örtüşmektedir. Yine güzel ve iyi şeylere karşı sevgi, sevgi değeri; bireysel ve toplumsal sorumluluk ile görev sorumluluğu da sorumluluk; doğruluk ise nispeten dürüstlük değeri ile ilişkili olarak düşünülebilir (MEB, 2018; TTKB, 2017). Değerler Eğitiminin Türkiye’de ivme kazanmasına sebep olan İlk Ders Genelgesinde (TTKB, 2010) de sevgi ile yardımlaşma ve dayanışma değerlerine yer verilmektedir. Yine İlk Ders Genelgesine dayanılarak hazırlanan değerler eğitimi planlarında da 1924 programında geçen sevgi, sorumluluk, temizlik, nezaket, doğruluk, yardımlaşma ve dayanışma değerleri yer almaktadır (İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü, 2013; Malatya İl Millî Eğitim Müdürlüğü, 2019).

Programda değerler eğitiminin amaçları arasında bir vatandaş olarak hak ve sorumluluklarının bilincinde olmak, millî ve insani görevlerini icra edebilecek, fikir ve düşünce özgürlüğüne sahip, görevlerini yerine getirebilecek, haklarını koruyabilecek, sosyal sorumluluk bilincinde, toplulukçu değerlerden yana, yasalara bilinçli bir şekilde uyacak bireyler olarak yetiştirmek şeklinde geçmektedir. Musahabat-ı Ahlâkiye dersinin temelini oluşturan değerler ve ahlak, bireyin doğuştan getirdiği en iyi tarafını ortaya çıkarmak, insanî değerler açısından en mükemmel şekilde donatılmasını sağlamak ve kişilik oluşumunun her yönüyle gelişimini sağlayarak birey ile toplumu kötü ahlaktan kurtarmak-korumak ve iyi ahlak ile donatıp bunun devamlılığını sağlamak şeklinde yorumlanabilir.

Dersin amaçları incelendiğinde, Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ile örtüştüğü görülmektedir. Türk Millî Eğitiminin (Millî Eğitim Temel Kanunu, 1973) genel amaçları şu şekildedir:

“Türk Milletinin bütün fertlerini, 1. (Değişik: 16/6/1983 - 2842/1 md.) Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek; 2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;”

Dersin işlenişinde dikkat edilmesi gereken hususlar programda belirtilmektedir. Buna göre etkili bir değerler eğitimi erdem ve samimiyet temelinde, samimi sohbetler şeklinde, önemli şahsiyetlerin biyografilerinden yararlanılarak verilmelidir. Okul ve sınıf ortamı, öğrencilerin kişisel gelişimlerine fırsat verecek şekilde düzenlenmelidir. Üst sınıflara doğru gidildikçe değerler eğitiminin kapsamı genişletilmelidir. Değerler soyut bir şekilde değil tartışmalara katılım şeklinde ele alınmalıdır. Öğrencilerin problem çözebilme yetenekleri kazanmaları sağlanacak şekilde değerler eğitimi işlenmelidir. Ayrıca değerler eğitimi ile öğrencilerin yaşamları boyunca kullanabilecekleri standartlar kazanmaları hedeflenmelidir.

Öğrencilere özgür bir eğitim ortamı sağlandığında öğrenciler kendi kişilik ve karakterlerini geliştirecektir. Çocukları okulla bütünleştirmek için okulda karşılaşılan sorunların çözümü için onlara söz hakkı vermek ve çocuklara bedensel ve fiziksel gelişimlerine uygun sorumluluklar vermek, çocukların özgürlüklerini kullanabileceği ve kişiliklerini ortaya çıkarabileceği bir ortam hazırlamak gerekir. Çocuklar haklarını koruma ve vazifelerini yerine getirme imkânı bulduklarında; özgüven, öz saygı, empati, sorumluluk gibi değerleri geliştirmeleri kolaylaşmaktadır. Bu durumda çocuklar toplumsal hayatta kendi üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmekte sıkıntı yaşamayacak bencillik duygusundan arınarak toplumun faydasına olan çıkarları tercih edecekleri söylenebilir. Bu suretle yetişecek öğrenciler Türkiye Cumhuriyeti'nin içinde hangi görevde olursa olsun aldıkları bu eğitimle devletine karşı kendini her daim sorumlu hissedecektir.

Bu programda samimiyete vurgu yapılmış olması önemli bir husus olarak değerlendirilebilir. Nitekim Eğitim Fakültesi öğrencilerinin rol model tercihlerini etkileyen faktörleri inceleyen bir araştırma, rol model tercihinde samimi olmanın önemine işaret etmektedir (Kabaklı Çimen, 2019). Biyografi ise değerler eğitiminde kullanılan bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. İlerleyen yaşlarda çocuklar millî kahramanları, edipleri, bilim adamlarını, sanatçıları vs. benimser ve model alırlar. Bu nedenle öğrencilerle yapılacak edebiyat ve biyografi çalışmalarının iyi bir karakter geliştirmede etkili olduğu iddia edilmektedir (Halstead ve Taylor, 2000:187). Biyografilerin değerler eğitiminde kullanımının etkisi ya da önemine ilişkin çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Brady, 2010; Demircioğlu ve Tokdemir, 2008; Yarım, 2022; Yiğittir ve Er, 2013). Programda dikkat çeken diğer bir husus da problem çözme ve tartışma yöntemlerinin kullanılmasına yapılan vurgudur. Hem problem çözme hem de tartışma, değerler eğitiminde kullanılan yöntemlerdendir (Chaitanya, 2017; Superka vd., 1975; Yaşaroğlu, 2019).

Değerlerin programda nasıl ele alınacağı öğretim programlarında belirtilmemektedir. Ancak yine Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan “Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine” bilgilendirme çalışması, değerlerin eğitimde nasıl ele alınması gerektiğini açıklığa kavuşturmuştur. Bu bilgilendirme çalışmasına göre değerlerin anlamlı ve kalıcı olması için öğrencilere kazanımların içerik boyutu (konu) ile ilişkilendirilerek ve konu anlatımından ziyade öğrencilerin akıl yürütme, sorgulama, araştırma, yorum yapma, bağlantı kurma ve değerlendirme becerilerini kullanabilecekleri drama, rol oynama vb. çalışmalarla aktarılması (TTKB, 2017) önerilmektedir. 1924 programında vurgulanan “soyut şekilde değil, tartışmalara katılım, problem çözebilecek” şekilde ders işlenmesi önerileri ile uyumaktadır.

1924 programı “okul ve sınıf ortamını değerleri kazandıracak şekilde düzenlenerek” ibarelerine yer vermekte ancak bu düzenlemenin nasıl olması gerektiği hakkında detaylı bilgi vermemektedir. 2017 yılında hazırlanan bilgilendirme metni ise bu konu ile ilgili olarak değerler eğitimi için öğrencilerin kendilerini güvende hissedecekleri, destekleyici, toplum bilincini geliştiren, karşılıklı sevgi ve saygıya dayanan bir sınıf ortamı oluşturulması önerilmektedir (TTKB, 2017). Malatya İl Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından hazırlanan yönergede ise sınıf ortamının değerler eğitimi etkinliklerinde öğrencilerin birbirleriyle etkileşimde bulunabilecekleri, iş birliği yapabilecekleri aktif öğrenme ortamı olarak tasarlanması gerektiği belirtilmektedir (Malatya İl Millî Eğitim Müdürlüğü, 2019).

Diğer bir sonuçta öğretmen rolleri ile ilgilidir. Değerler eğitiminde öğretmen, öğrencilerin dikkatlerini; öğrencilerin günlük yaşamlarına yönlendirmeli, örnek olaylar üzerinden, iyi ve kötü olaylara dikkat çekmeli ve bu tür denk gelen olaylardan istifade etmeli, öğrencilerin seviyelerine uygun sorumluluklar vermeli, değerler eğitiminde bazı işleri öğrencilerle iş birliği içinde yapmalı ve dersleri samimiyet ile işlemelidir. Öğretmen, çocuklara olumlu kişilik özellikleri kazandırmak ve var olan değerlerini keşfedebilmeleri için sohbet ve söyleşi saatlerinde öğrencinin okulda ve çevresinde yaşadığı olayların bazılarını tartışma ve konuşma şeklinde işleyerek onların değerlere bakış açısını geliştirecek konularda farkındalıklarını arttırabilir. Gün içinde yaşanmış belli başlı hadiselerle eğilmesi öğrencileri bu konular hakkında sohbet etmeye ve tartışmaya sevk edecektir. Öğretmen bu tür günlük yaşantılardan istifade etmelidir. Öğrenciler okulun düzenine ve tertibine okul hayatının ilk yılında ortak olacak ve üzerine düşen sorumlulukları yerine getirebilecektir.

Değerler eğitiminde öğretmen rolleri ile ilgili detaylı çalışmalar literatürde yer almaktadır. Bu nokta eğitimcilerin, öğrencilerin ahlaki gelişimini sadece iyi birer rol model olarak değil, aynı zamanda öğrencilerle olan ilişkilerindeki niteliklerle de etkiledikleri ifade edilmektedir (Benninga vd., 2006). Değerler eğitiminde öğretmenlerin dikkat etmesi gerek hususları sıralayan Dickeson (1975), sınıf etkinliklerinin tartışmalarla desteklenmesini ve grup aktivitelerine teşvik edilmesini tavsiye etmektedir.

Yazarlık Katkısı

Birinci yazarın katkı oranı %60, ikinci yazarın ise %40'tır.

Etik Kurul Beyanı

Yürütülen bu araştırma doküman incelemesine dayalı olduğu için etik kurul onayı gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Akgül, M. (2014). Nitel Araştırmada Veri Analizi: Betimsel ve İçerik Analizi. *Araştırma Yöntem ve Teknikleri* içinde. Atatürk Üniversitesi Yayınevi.
- Akyüz, Y. (2020). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Alabaş, R. (2018). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında İlk Mekteplerde İnsani ve Toplumsal Değerler Eğitimi: Resimli, Yeni Musâhabât-ı Ahlâkiye ve Medeniye Ders Kitabı Örneği. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 18(36), 55-87.
- Altındağ, A. (2013). Tek Parti Döneminde (1924-1946) İlkokullarda Vatandaşlık Eğitimi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hasan Türker). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- APA Dictionary of Psychology. (2022). APA Dictionary of Psychology. <https://dictionary.apa.org/value> adresinden 20.04.2023 tarihinde erişildi.
- Aslan, E. (2011). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlkokullarda İzlediği İlk Öğretim Programı: "1924 İlk Mektepler Müfredat Programı". *İlköğretim Online*, 10(2), 717-734.
- Becerikli, S. & Yıldırım, S. G. (2020). Evaluation of Citizenship Education and Values Education in The Early Years of the Republic. *International Journal of Evaluation and Research in Education (IJERE)*, 9(1), 45-53.
- Benninga, J. S., Berkowitz, M. W., Kuehn, P. & Smith, K. (2006). Character and Academics: What Good Schools Do. *Phi Delta Kappan*, 87(6), 448-452.
- Bozkurt, İ. & Geylani, N. (2021). Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Tahayyül Edilen Çocukluğun Politik Yapılandırılmasına İlişkin Değerler Aktarımı. *Belgi Dergisi*, 0(23), 169-195.
- Brady, L. (2010). Moral Biography in Values Education. *Educational Practice and Theory*, 32(1), 71-79.
- Chaitanya, M. (2017). Value Based Education and Methods, Strategies, Approaches to Impart it in Education. *International Journal of Research Culture Society*, 1(5), 6-10.
- Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim: Tarihi Gelişimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Companyğrafya Fakültesi Yayınları.
- Demircioğlu, İ. H. & Tokdemir, M. A. (2008). The Role of History Education in The Process of Construcing Values: Aims, Functions and Content. *Journal of Values Education*, 6(15), 69-88.
- Demirkaya, M. (2014). Musâhabât-ı Ahlâkiye ve Malûmât-ı Vataniye Adlı Ders Kitabının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). (Danışman: Prof. Dr. M. Ali Gazel). Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirkaya, M., Selimoğlu, S. & Gazel, A. (2021). Muallim Orhan Fuad Tarafından Kaleme Alınan "Musâhabât-ı Ahlâkiye ve Malûmât-ı Vataniye" Adlı Ders Kitaplarının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 0(15), 55-68.
- Devellioğlu, F. (2006). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, (23. Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dickeson, R. C. (1975). The Impact of Teachers on Student Value Dvelopment. (Ed.: J. J. Jelinek). *The Teaching of Values: The Third Yearbook of the Arizona Association for Supervision and Curriculum Development*. Arizona Association For Supervision and Curriculum Development.
- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri: Yaklaşım, Yöntem ve Teknikler*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Halstead, J. M. (2005). Values and Values Education in Schools. (Ed.: J. M. Halstead & M. J. Taylor). *Values in Education and Education in Values* içinde. The Falmer Press.
- Hofstede, G. (1984). *Culture's Consequences: International Differences in Work-related Values*. SAGE Publications.
- İlk Mekteplerin Müfredat Programı. (1926). İstanbul: Millî Matbaa.
- İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü. (2013). Değerler Eğitimi Yönergesi. <http://www.istmem.com/> adresinden 20.04.2023 tarihinde erişildi.
- Kabaklı Çimen, L. (2019). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Rol Model Tercihleri. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1/1), 89-111.

- Kanar, M. (t.y.). Osmanlı Türkçesi Sözlüğü.
- Karagöz, Y. (2021). *SPSS 23 ve AMOS 23 Uygulamalı İstatistiksel Analizler*, (3. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Lickona, T. (1991). *Educating for Character how our Schools can Teach Respect and Responsibility*. Bantam Books.
- Maarif Vekaleti. (1924). *İlk Mekteplerin Müfredat Programı*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Malatya İl Millî Eğitim Müdürlüğü. (2019). Değerler Eğitimi Yönergesi.
- MEB. (2018). *İlkokul Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı (1, 2 ve 3. Sınıflar)*. Ankara.
- Millî Eğitim Temel Kanunu, (1973). Resmi Gazete (Sayı: 14574).
- Ozan, H. & Kuş, Z. (2021). Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Vatandaşlık Öğretim Programlarında Kimlik İnşası. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 237-257.
- Pehlivan Ağırakça, G. (2013). *Mekteplerde Ahlak Eğitimi ve Öğretimi: 1839-1923*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı: Toplumsal Bilimler Alanında Tez, Seminer ve Rapor Hazırlama, Bilgisayardan ve Kütüphanelerden Yararlanma Klavuzu*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Superka, D. P., Johnson, P. L. & Ahrens, C. (1975). Values Education: Approaches and Materials. *Educational Resources Information Center* İçinde. Social Science Education Consortium.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2017). *Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine*. Ankara: Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2010). İlk Ders Konulu Genelge (08 Eylül 2010 Tarih ve 6312 Sayı).
- Yarim, M. A. (2022). Analysis of Biography-Based Activities in Values Education. *Journal of Family, Counseling and Education*, 7(1), 49-62.
- Yaşaroğlu, C. (2018). Öğretim Programlarında Değerler: Hayat Bilgisi Dersi Örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 725-733.
- Yaşaroğlu, C. (2019). Karakter / Değer Eğitiminde Öğretim Yöntemleri ve Teknikleri. (Ed. B. Özer). *Karakter ve Değerler Eğitimi* İçinde. Ankara: Pegem Yayınları.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yiğittir, S. & Er, H. (2013). Sosyal Bilgilerde Değer Eğitiminde Biyografi Kullanımı. *Milli Eğitim Dergisi*, 43(200), 200-219.